

UDK 339.92(4)

Biblid 0543-3657, 74 (2023)

Год. LXXIV, бр. 1187, стр. 161–176

Прегледни научни рад

Примљен: 20. 12. 2022.

Прихваћен: 25. 2. 2023.

doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2023.74.1187.7

CC BY-SA 4.0

Братислав Ђорђевић¹

Тридесет година Организације за црноморску економску сарадњу

САЖЕТАК

У раду је приказан развој Организације за црноморску економску сарадњу (*Organization of the Black Sea Economic Cooperation - BSEC*) у периоду од тридесет година, од њеног оснивања као регионалне економске иницијативе земаља ширег црноморског региона. У међувремену, ова регионална економска иницијатива прерасла је у пуноправну међувладину организацију коју данас чини тринаест земаља чланица. Организација за црноморску економску сарадњу, у територијалном смислу, покрива веома важно геостратешко подручје које представља природни „мост“ који спаја Европу и Азију. У претходном периоду, Организација за црноморску економску сарадњу успела је да превлада многе унутрашње и спољне изазове, а у актуелном тренутку Организација се налази на великом испиту због оружаног сукоба између Русије и Украјине. Поменути сукоб изазвао је одређене политичке турбуленције у њеном функционисању, због чега ни јубиларни Самит поводом 30 година није могао да се одржи, иако је то било планирано у јуну 2022. године. Овакав негативан след међународних догађаја нужно изискује да се очува конструктиван приступ који је Организација за црноморску економску сарадњу током претходних година практиковала развијањем економске сарадње међу државама чланицама, а у циљу очувања међународног мира и стабилности, не само у црноморском региону већ и шире. Будући да Република Србија преузима шестомесечно председавање у

¹ Братислав Ђорђевић, амбасадор у пензији, бивши извршни директор у Сталном међународном секретаријату Организације за црноморску економску сарадњу у Истанбулу. E-mail: bpdjordj@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-7450-5193>

Организацији, почев од 1. јануара 2023. године, било би политички целисходно да се уложе напори да Организација за црноморску економску сарадњу настави да делује у том правцу, дајући свој допринос у решавању постојеће политичке кризе.

Кључне речи: Организација за црноморску економску сарадњу, регионална сарадња, Русија, Украјина, Турска, Србија.

Thirty years of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation

ABSTRACT

The paper presents the development of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation (BSEC) over a period of thirty years, i.e., since its establishment as a regional economic initiative of the countries of the wider Black Sea region. In the meantime, this regional economic initiative has grown into a full-fledged intergovernmental organization that currently consists of thirteen member countries. The Organization of the Black Sea Economic Cooperation territorially covers a very important geostrategic area that represents a natural "bridge" connecting Europe and Asia. In the previous period, the Organization of the Black Sea Economic Cooperation managed to overcome many internal and external challenges. However, currently, the Organization is facing a major test due to the armed conflict between Russia and Ukraine. The mentioned conflict caused certain political turbulence in its functioning, which is why the Jubilee Summit on the occasion of 30 years could not be held, even though it was planned for June 2022. Such a negative sequence of international events necessarily requires the preservation of the constructive approach that the Organization of the Black Sea Economic Cooperation has practised in previous years by developing economic cooperation among member states to preserve international peace and stability not only in the Black Sea region but also beyond. Since the Republic of Serbia will take over the six-month presidency of the Organization starting on January 1, 2023, it would be politically expedient to make efforts so that the Organization of the Black Sea Economic Cooperation continues to act in that direction, contributing to solving the current political crisis.

Keywords: Organization of the Black Sea Economic Cooperation, regional cooperation, Russia, Ukraine, Turkey, Serbia.

Увод

Организација за црноморску економску сарадњу (у даљем тексту: ОЦЕС), настала је као јединствен и обећавајући модел мултилатералне политичке и економске иницијативе потписивањем декларације на Истанбулском самиту и Изјаве са Босфора од стране шефова држава и

влада земаља региона, 25. јуна 1992. године.² ОЦЕС је од оснивања редовно одржавала самите на којима су према процедури усвајане различите политичке декларације високих представника држава чланица.³ Почев од 2002. године, самити су одржавани сваке пете године. Избијањем најновијег оружаног сукоба у Украјини, редовни самит који је требало да се одржи у јуну 2022. године, а на којем је требало обележити тридесет година постојања ОЦЕС-а, био је отказан упркос великим дипломатским напорима Турске, као земље домаћина, да се самит одржи. О томе, како је настала ова регионална организација, како се развијала и какви су њени изгледи да опстане у садашњој политичкој и економској кризи, биће више речи у наредном делу анализе.

Оснивање и развој Организације за црноморску економску сарадњу (ОЦЕС)

У широј јавности ОЦЕС је недовољно је позната, јер се често погрешно сматра да су њене чланице само земље које излазе на Црно море. ОЦЕС је, међутим, међувладина организација која обухвата земље ширег региона који гравитира Црном мору, тако да поред земаља са Црног мора укључује и неке од земаља Балкана и Кавказа. Зачеци ОЦЕС-а су у иницијативи Турске, покренуте почетком деведесетих година прошлог века, када је после великих геополитичких промена у ширем региону Црног мора дошло до распада бившег СССР-а и стварања низа нових држава, чиме је отворена нова страница у сарадњи међу државама тог региона. Шефови држава и влада 11 земаља – Албаније, Јерменије, Азербејџана, Бугарске, Молдавије, Грузије, Грчке, Румуније, Русије, Турске и Украјине – састали су се у Истанбулу 25. јуна 1992. године. На том скупу, шефови држава и влада донели су одлуку о успостављању регионалне иницијативе о економској сарадњи у региону, која ће се развијати поступно, уз уважавање принципа Хелсиншког финалног акта КЕБС-а и других докумената, посебно Париске повеље за нову Европу на начин да се не спречавају односи земаља учесница са трећим државама, укључујући и међународне организације као што је била тадашња Европска заједница.⁴ У посебној Изјави са Босфора, високе стране су потврдиле да је регион суочен са озбиљним конфликтима, да постоји опасност од настајања нових тензија, те да постоји потреба за мирним решавањем спорова у складу са принципима КЕБС-а, као и да се са заједничком визијом о

² *Organization of the Black Sea Economic Cooperation (BSEC)*, <http://www.bsec-organization.org/>, 22.12.2022.

³ *BSEC, Declarations of the Organization for Black Sea Economic Cooperation*, <http://www.bsec-organization.org/bsec-at-glance>, 22.12.2022.

⁴ "Summit Declaration on Black Sea Economic Cooperation", BSEC, Istanbul, 25 June 1992.

будућности и узајамној сарадњи још очекује и трансформација Црног мора у регион мира, слободе, стабилности и просперитета.⁵

Ступањем на снагу Повеље ОЦЕС-а, 1. маја 1999. године, ова регионална иницијатива добила је пуни међународноправни субјективитет трансформацијом у међувладину Организацију за црноморску економску сарадњу.⁶ Ради подршке њеним активностима, 1994. године основан је Стални међународни секретаријат (*Permanent International Secretariat – PERMIS*), са седиштем у Истанбулу. Иако је била намера да и СФРЈ буде једна од иницијалних чланица, то се није десило због њеног распада, тако да се Државна заједница Србија и Црна Гора придружила ОЦЕС-у тек 2004. године. После проглашења независности Црне Горе 2006. године, Република Србија је наставила чланство у Организацији, а Црна Гора није до данас изразила интерес да постане чланица, већ је изабрала да буде њен секторски партнер. Са својих 13 држава чланица: Албанијом, Јерменијом, Азербејџаном, Бугарском, Грузијом, Грчком, Молдавијом, Северном Македонијом, Румунијом, Русијом, Србијом, Турском и Украјином, данас ОЦЕС има за циљ да подстакне интеракцију и хармонију међу својим чланицама, као и да обезбеди мир, стабилност и просперитет, те да подстиче пријатељске и добросуседске односе у црноморском региону.

Председавање у Организацији ротира се сваких шест месеци међу земљама чланицама. Главни орган, који своје одлуке о најважнијим питањима доноси консензусом, је Савет министара иностраних послова (*The Council of Ministers of Foreign Affairs*), који се састаје два пута годишње (на крају сваког периода председавања). Њему помаже Комитет високих званичника (*The Committee of Senior Officials*), који, по правилу, заседа најмање четири пута годишње.⁷ Самити Организације одржавају се по потреби, а од 2002. године сваких пет година (до сада их је одржано укупно девет, последњи пут 2017. године).⁸ Носиоци основних активности у Организацији су радне групе. Радне групе основане су за скоро све области од значаја за економску сарадњу међу државама региона. На њиховим састанцима, који се одржавају најмање једном годишње, учествују представници ресорних министарстава, а повремено се одржавају и састанци на нивоу министара појединих

⁵ "The Bosphorus Statement", BSEC, Istanbul, 25 June 1992.

⁶ "Charter of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation", BSEC, Yalta, 5 June 1998.

⁷ Детаљније о надлежностима главних органа, начинима доношења одлука и проблемима у раду ОЦЕС-а, видети у монографији бившег правног саветника: Ioannis Stribis, *Decision Making in the BSEC. A Creative Cartography of Governance*, International Center for Black Sea Studies, Athens, 2006.

⁸ "Declaration of the 25th Anniversary Summit of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation", BSEC, Istanbul, 22 May 2017.

ресора. Реч је о областима сарадње као што су трговина и економски развој, транспорт, туризам, пољопривреда, банкарство и финансије, борба против организованог криминала, царинска питања, култура, ванредне ситуације, образовање, заштита животне средине, размена статистичких података, здравство и фармација, информацијске технологије, институционална обнова и добро управљање, наука и технологија, мала и средња предузећа.⁹

ОЦЕС је временом постала најрепрезентативнија, инклузивна и институционално зрела регионална међувладина организација која промовише економску сарадњу и разумевање у ширем региону Црног мора. Регион који чине државе чланице ОЦЕС-а има 350 милиона становника, скоро 20 милиона квадратних километара површине (на два континента), са међународном разменом од два трилиона долара и међусобном трговином која прелази 300 милијарди долара.¹⁰ После региона Персијског залива овај регион је на другом месту по резервама нафте и природног гаса, као и са великим резервама минерала, метала и других природних извора, а постао је и главни европски коридор за транспорт и пренос енергије. Овај регион има свој посебан геостратешки значај јер представља природни „мост“ који спаја Европу и Азију.¹¹

Током протеклих 30 година Организација се чврсто држала својих принципа и циљева и, пре свега, избегавала је да се бави политичким питањима. Настојала је да унапређује регионалну економску сарадњу међу земљама чланицама у духу добросуседских односа како би служила интересима мира, стабилности и просперитета ширег црноморског подручја. Њена мисија се одувек огледала у томе да буде конструктивна платформа за сарадњу, да спаја земље различитог културног и историјског наслеђа путем узајамно корисног економског ангажмана како би се смањиле разлике и како би их ујединила око заједничке визије о будућности овог региона. У том циљу, под окриљем ОЦЕС-а, а ради унапређења сарадње међу државама чланицама, закључени су бројни споразуми и меморандуми, посебно у области здравства, борбе против организованог криминала и тероризма, сарадње у ванредним ситуацијама, сарадње између дипломатских академија, друмском превозу робе, бољем повезивању лука на Црном мору, прстену ауто-пута око Црног мора, упрошћавању процедура за издавање виза за возаче камиона, као и за пословне људе, а очекује се и

⁹ BSEC, *Point Of Reference For Regional Cooperation And Understanding*, http://www.bsec-organization.org/UploadedDocuments/BsecAtAGlance/Brochure%202022_06.pdf?v=08062022103555, 22.12.2022. 5.

¹⁰ *Ibid.*, 2.

¹¹ О геостратешком значају Црноморског региона видети у: Невенка Јефтић, „Геополитика Црноморског региона”, *Међународни проблеми*, vol. 59, бр. 2-3, 2007, 308-321.

усвајање значајних докумената који би требало да олакшају трговину међу земљама чланицама.¹²

Сарадња ОЦЕС-а са другим регионалним организацијама и државама

ОЦЕС има најтешњу сарадњу са „породицом“ организација које се баве проблематиком економске сарадње у истом региону, као што су Парламентарна скупштина црноморске економске сарадње (*The Parliamentary Assembly of the Black Sea Economic Cooperation – PABSEC*), са седиштем у Истанбулу, у којој се окупљају парламентарне делегације држава чланица;¹³ Пословним саветом црноморске економске сарадње (*The Black Sea Economic Cooperation Business Council – BSECBC*), такође са седиштем у Истанбулу, чији су чланови привредне коморе из региона;¹⁴ Црноморском банком за трговину и развој (*The Black Sea Trade and Development Bank – BSTDB*), из Солуна;¹⁵ Међународним центром за црноморске студије (*The International Centre for Black Sea Studies – ICSS*), *think-tankom* из Атине,¹⁶ као и Координационим центром за размену статистичких и економских информација из Анкаре. Уз сарадњу са наведеним регионалним организацијама, ОЦЕС остварује још и важну сарадњу са Комисијом за Црно море (*The Commission on the Protection of the Black Sea Against Pollution*), са седиштем у Истанбулу, која се бави питањима заштите од загађивања Црног мора.¹⁷ Истовремено, ОЦЕС остаје отворен и за сарадњу према свету и према било којој држави која сматра да би могла да испуњава принципе и циљеве из њене Повеље. У том циљу унапређује односе са трећим странама – државама, међународним организацијама и институцијама заинтересованим за сарадњу о разним питањима од узајамног интереса.¹⁸ У претходном

¹² “Status of Agreements/MOU by country as of 1 July 2022”, BSEC, 1 July 2022.

¹³ *The Parliamentary Assembly of the Black Sea Economic Cooperation*, <https://www.pabsec.org/>, 22.12.2022.

¹⁴ *The Black Sea Economic Cooperation Business Council*, <https://www.bsecbc.com/>, 22.12.2022.

¹⁵ *The Black Sea Trade and Development Bank*, <https://www.bstdb.org/>, 22.12.2022.

¹⁶ *International Centre for Black Sea Studies*, <https://icss.org/>, 22.12.2022.

¹⁷ *The Commission on the Protection of the Black Sea Against Pollution*, <http://www.blacksea-commission.org/>, 22.12.2022.

¹⁸ ОЦЕС остварује сарадњу са низом регионалних организација, као што су Централно-европска иницијатива, Јадранско-јонска иницијатива, Медитеранска унија, Савет за регионалну сарадњу и другима, са којима се састаје на редовним годишњим састанцима. Видети: BSEC Permanent International Secretariat, *Press-release on the 16th Coordinating Meeting of Regional Organizations*, <http://core.bsec-organization.org/UploadedFiles/PressReleases/20221208-regional-coordination-meeting-uzy2351r.pdf>, 25.12.2022.

периоду, развијена је веома значајна сарадња са бројним државама и међународним организацијама и институцијама са скоро свих континената које су добиле посматрачки или статус секторског партнера за дијалог (њих преко 30).¹⁹ ОЦЕС има посматрачки статус при Генералној скупштини Уједињених нација, Секретаријату за Повељу о енергији и Дунавској комисији.²⁰ Са низом држава и међународних организација из система Уједињених нација, као и другим регионалним организацијама, ОЦЕС је склопио споразуме или меморандуме о сарадњи у разним областима. Посебне везе постоје између ОЦЕС-а и Европске комисије која има посматрачки статус у овој организацији, а са којом ОЦЕС одржава редовни политички дијалог на годишњим састанцима, на којима се договарају облици узајамно корисне сарадње на различитим нивоима и поводом реализације различитих пројеката.²¹

Програмска оријентација ОЦЕС-а

Једна од најважнијих функција ОЦЕС-а је њена програмска оријентација с циљем да се у сарадњи са државама чланицама, другим међународним организацијама и институцијама, обезбеде средства за квалитетне пројекте од значаја за регион. С обзиром на то да се рад ОЦЕС-а финансира на основу обавезних доприноса држава чланица, које су за те сврхе подељене у три групе (према својој економској снази), а да је реч о релативно скромном буџету из кога се само мали део одваја за пројекте, током протеклих деценија улагани су напори да се нађу начини за обезбеђење додатних средстава за финансирање пројеката.

¹⁹ Статус посматрача у ОЦЕС-у је отворен, на захтев, за сваку државу или међународну организацију која изрази своју спремност да да практичан и вредан допринос раду ове организације. Такође, статус секторског партнера у ОЦЕС-у могуће је добити ако се државе, међународне организације и институције залажу за промоцију односа сарадње на различитим питањима од заједничког интереса кроз партнерство у дијалогу и партнерство за секторски дијалог. За листу посматрача и секторских партнера у дијалогу видети: BSEC, *Partners*, <http://www.bsec-organization.org/partners>, 22.12.2022.

²⁰ Генерална скупштина Уједињених нација сваке друге године усваја резолуцију о сарадњи са ОЦЕС-ом. Примера ради, видети Резолуцију 75/12 усвојену 23. новембра 2020. године: "Resolution 75/12", United Nations, 23 November 2020.

²¹ European Commission, *Informal annual meeting of BSEC Organization with the COEST Working Party of the EU Council of Ministers*, https://research-and-innovation.ec.europa.eu/news/all-research-and-innovation-news/informal-annual-meeting-bsec-organisation-coest-working-party-eu-council-ministers-2022-02-08_en, 25.12.2022, BSEC Permanent International Secretariat, *Press-release of the BSEC PERMIS on the consultations with the European Institutions*, <http://core.bsec-organization.org/UploadedFiles/PressReleases/20220126-28-consultations-with-the-european-institutions-ydqj4qr.pdf>, 25.12.2022.

Због тога је, током 2002. године, успостављен Фонд за развој пројеката (*The Project Development Fund*), у који су земље чланице, на добровољној бази, једно време уплаћивале по 30.000 евра за финансирање иницијалних пројеката и студија од значаја за регион.²² Из тог фонда током година финансирано је више десетина иницијалних пројеката. Нажалост, са економском кризом, већ после 2012. године у Фонду није било довољно средстава, а ОЦЕС и даље тражи заједничко решење за овај проблем. Грчка је такође дала значајан финансијски допринос оснивањем Фонда за развој пројеката (*The Hellenic Development Fund*), из кога је финансирано више пројеката у земљама чланицама, све док средства нису била исцрпљена. Да би се обезбедила ефикаснија координација у вођењу пројеката, Секретаријат ОЦЕС-а основао је Јединицу за управљање пројектима (*The Project Management Unit*), али ни то није много помогло с обзиром на то да су финансијска средства од трећих страна била минимална, и да је процедура одобравања пројеката доста компликована, јер о свему одлучује Савет министара иностраних послова који се састаје само два пута годишње. Русија је пре неколико година донирала ОЦЕС-у и Црноморској банци за трговину и развој милион долара, с тим да о пројектима који се финансирају, а у којима обавезно морају да учествују и руске фирме, заједнички одлучују све заинтересоване стране.²³ У овој области од посебног значаја је јачање интеракције између ОЦЕС-а и Европске уније (ЕУ), с циљем да се унапреди прагматична и узајамно корисна сарадња у области заједничких пројеката.

Остваривање визије ОЦЕС-а о унапређењу регионалне сарадње

Током протекле три деценије ОЦЕС је прошао кроз различите фазе у свом развоју, које нису биле без тешкоћа. По оснивању, деведесетих година прошлог века, преовладавала је идеалистичка визија блиске економске сарадње земаља региона са што мање ограничења. У то време, само једна држава је била чланица ЕУ (Грчка), али касније, по пријему Бугарске и Румуније у ЕУ, ситуација се битно променила и наступају бројна (објективна) ограничења која, пре свега, проистичу из заједничке политике ЕУ. ОЦЕС чине државе које имају често другачија политичка усмерења, као што су, примера ради, једна велика сила (Русија) и једна регионална сила (Турска). Земље Западног Балкана – Албанија, Северна Македонија и Србија – кандидати су за чланство у ЕУ у различитим фазама приступања. Друге чланице ОЦЕС-а, са

²² BSEC, *Project Development Fund*, <http://www.bsec-organization.org/development-fund>, 22. 12.2022.

²³ BSEC, *The Black Sea Project Promotion Facility*, <http://www.bsec-organization.org/promotion-facility>, 22.12.2022.

становишта ЕУ, спадале су у тзв. *суседску политику* (бар донедавно, док ЕУ није дала статус кандидата Украјини и Молдавији, а обећала је исти статус и Грузији). Уз њих су још и Азербејџан и Јерменија. Све је то знатно компликовало ситуацију, посебно када је реч о томе да би требало да се оствари блиска сарадња са ЕУ на пројектима, јер ЕУ дуго времена није у складу са својим приступом препознавала ОЦЕС као организацију са којом би договарала пројекте, већ само њене поједине државе чланице у складу са статусом који имају у односу на приближавање ЕУ. Истовремено, ОЦЕС, за разлику од неких других регионалних организација, не представља тип организације „заједништва“ у којој би све чланице унисоно тежиле чланству у ЕУ, што је сигурно имало утицаја на финансирање пројеката од стране ЕУ. Ипак, последњих година ЕУ је почела да препознаје значај ОЦЕС-а за реализовање пројеката, нарочито оних који се тичу Црног мора, али се све доста споро одвија. Током година ОЦЕС је била тестирана и у споровима, па и оружаним сукобима међу појединим државама чланицама, али је до сада углавном успевала да у центар својих активности стави економску сарадњу и да сувише не политизује свој рад. Позитиван утицај учешћа у раду држава чланица у оквиру ОЦЕС-а огледао се и у томе што су за истим столом седеле државе које немају дипломатске односе, као што су Турска и Јерменија. Рад у оквиру ОЦЕС-а на конкретним питањима економске сарадње и пројектима доприносио је да и земље које су биле у сукобу, као што су то биле Русија и Грузија, или су пак и даље у сукобу као што су Азербејџан и Јерменија, ову ситуацију превазилазе када су узимале учешће на заједничким састанцима. Од 2014. године у ОЦЕС-у била је приметна извесна тензија између Украјине и Русије (због питања Крима), али се рад на конкретним питањима ипак настављао. Позитиван утицај ОЦЕС-а, у многобројним случајевима, доприносио је стабилизацији ситуације. Тако је, примера ради, било и током Самита 2017. године када је дошло до стабилизације у међусобним односима између Русије и Турске.

Позиционирање Србије у оквиру ОЦЕС-а

Иако се релативно касно укључила у рад ОЦЕС-а, Република Србија настојала је да у оквиру својих спољнополитичких приоритета активно делује, нарочито приликом председавања овом организацијом током 2007, 2012. и 2016. године. У координацији са Министарством спољних послова, наша ресорна министарства учествовала су како на састанцима на министарском нивоу тако и на састанцима радних група које покривају разне области сарадње. Тако су, примера ради, током три председавања Србије усвојени Меморандум о сарадњи дипломатских академија, стратешки документ „Економска агенда

ОЦЕС-а”, као и „Стратегија ОЦЕС-а у погледу јавног информисања”.²⁴ Уз наведено, покренута су још и важна питања реформе и унапређења рада ОЦЕС-а и њеног Секретаријата. Министарство спољних послова такође је делегирало своје дипломате на рад у Секретаријату како би и на тај начин помогло већој ефикасности рада ове регионалне организације. Србија би, у складу са својим административним капацитетима, могла да буде још активнија уколико би се, у координацији са Министарством спољних послова, наша ресорна министарства боље организовала и посветила више пажње активностима ОЦЕС-а, те у већој мери упућивала своје квалификоване представнике на састанке радних група. До недавног пријема Северне Македоније у ОЦЕС, Србија је била једина чланица Организације која још није приступила Црноморској банци за трговину и развој, те би било целисходно да наше надлежно ресорно министарство поново размотри ово, чини нам се, значајно питање.

Важна „моторна снага” Организације је њен Стални међународни секретаријат са седиштем у Истанбулу, који је састављен од двадесетак дипломата, експерата и другог особља које је именовано на предлог држава чланица. На челу Секретаријата је генерални секретар који делује под ауторитетом председавајућег Организације, а који се именује на период од три године, уз могућност реизбора (од јула 2021. на челу је амбасадор Лазар Команеску (*Lazăr Comănescu*), бивши министар иностраних послова Румуније). Све државе чланице су већ годинама свесне да су ОЦЕС-у неопходне темељне реформе како би се превазишла нека застарела решења из њених статутарних докумената и омогућило да она боље одговори новим изазовима. Та питања непрекидно покреће Секретаријат ОЦЕС-а, који је о реформи припремио и конкретне предлоге који се налазе на дневном реду, али изгледа да државе чланице нису до сада показале спремност да се тај процес убрза. Бивши генерални секретар, грчки дипломата амбасадор Мајкл Христидес (*Michael B. Christides*), који је био на челу Секретаријата од 2015. до 2021, по напуштању ове функције објавио је своје предлоге и сугестије, с циљем да укаже на хитну потребу реформе.²⁵ Он се, поред осталог, zaloжио за продужење трајања функције председавајућег од 6 на 12 месеци, за озбиљну ревизију статутарних докумената којом би се, поред осталог, оснажила улога Секретаријата, нарочито у вези са закључивањем пројеката, конкретизовали задаци из Економске агенде

²⁴ BSEC, *BSEC Economic Agenda – Towards an Enhanced BSEC Partnership*, <http://www.bsec-organization.org/UploadedDocuments/BsecAtAGlance/Economic%20Agenda%2026th%20CMFA%20Belgrade.pdf>, 22.12.2022.

²⁵ Michael B. Christides, *Six Years as the Secretary General of the BSEC PERMIS, Personal thoughts and suggestions by Ambassador*, https://icbss.org/wp-content/uploads/2021/11/Paper-by-Michael-B.-Christides_final_Nov-2021.pdf, 7.12.2022, 6.

ОЦЕС-а, повећао осећај „својине и поверења“ од стране држава чланица према ОЦЕС-у, и унапредио ниво представника држава чланица који учествују у органима који доносе одлуке, али и на нивоу радних група у којима се разматрају конкретна питања економске сарадње од значаја за целокупну Организацију.²⁶

Због пандемије *Covid-19* током 2020. и 2021. године ОЦЕС је, нажалост, био принуђен да делује у ванредним условима, због којих су многи састанци морали да буду отказани или су се одржавали путем видео конференција, што ипак није могло да замени нормално учешће квалификованих представника држава чланица и њихову интеракцију. Када се почетком 2022. најзад назирао крај пандемије, и када је организација очекивала да се врати у редован режим рада, дошло је, нажалост, до оружаног сукоба у Украјини који је потресао не само регион Црног мора, већ довео и до веома озбиљних последица по Европу и свет. Због тога је и разумљиво да се рад у ОЦЕС-у одвија са озбиљним тешкоћама, што је најпре довело до отказивања јубиларног Самита који је требало да се одржи крајем јуна 2022. године. То, само по себи, и није највећи проблем, јер је најважније питање – да ли ће ОЦЕС у даљем току, док траје оружани сукоб, бити у стању да се врати својим суштинским активностима, пре свега састанцима радних група које доприносе унапређењу секторских области сарадње међу државама чланицама? Била би велика штета, не само по регион већ и по мултилатерализам генерално, уколико ОЦЕС не буде у стању да се избори са овим до сада најозбиљнијим проблемима. Деблокирање рада ОЦЕС-а би, верујемо, омогућило да се организација, као и у претходном периоду, декларише за фактора воспостављања мира, развоја и економске сарадње у региону, јер је то у овом моменту најпотребније. Делимо мишљење генералног секретара који је, поводом 25. јуна Дана ОЦЕС-а, изразио наду да ће „дијалог и мудрост однети превагу и да ће решење у пуном складу са међународним правом бити пронађено без одлагања како би се вратило на услове који погодују конструктивном економском ангажману у корист свих земаља чланица региона, а све у циљу повратка мира у некада мирне воде Црног мора”.²⁷ Ради подршке овим напорима и у циљу сагледавања свега онога што је ОЦЕС током свог тридесетогодишњег деловања постигао, као и разматрања будућих активности, у Атини је крајем новембра 2022. године одржан симпозијум који је организовао Центар за црноморске студије уз подршку

²⁶ На сличним линијама Христидес је говорио и на симпозијуму о дипломатији у Анталији, јуна 2021: Michael B. Christides, *How to Increase the Effectiveness of Regional Organizations?*, https://avim.org.tr/public/images/uploads/files/Michael%20B_%20Christides.pdf, 25.12.2022, 34.

²⁷ BSEC, *The 30th Anniversary of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation*, <http://www.bsec-organization.org/news/68382the-30th-bsec-anniversary>, 7.12.2022.

Секретаријата ОЦЕС-а. Током симпозијума, на коме су узели учешће генерални секретари ОЦЕС-а и Парламентарне скупштине ЦЕС-а са својим особљем, бивши генерални секретар ОЦЕС-а, представници других међународних и регионалних организација, универзитета и института, као и аутор ових редова, досадашњи тридесетогодишњи рад ове регионалне организације позитивно је оцењен, подржана су њена програмска и пројектна усмерења, уз акценат на потреби озбиљног рада у наредном периоду на реформи и побољшавању метода рада, како би ОЦЕС превазишла тешкоће и што ефикасније деловала.²⁸

На састанку Савета министара иностраних послова земаља чланица ОЦЕС-а, одржаном (*online*) крајем децембра 2022. године, представник Србије је указао на озбиљност ситуације, пре свега да се ОЦЕС „суочава са егзистенцијалном кризом, а јасно је да је наш задатак да то спречимо. Размере оружаног сукоба у Украјини погађају људске животе, међутим сматрам да, као државници и политички лидери својих народа, имамо дужност и обавезу да у овом тренутку уложимо додатне напоре на проналаску минимума прихватљивих решења. У том смислу, верујемо да би првенствено требало радити на унапређењу сарадње у областима око којих постоји заједнички интерес свих чланица, а зарад наших грађана, те да онда на основама те сарадње решавамо и несугласице које су данас очигледније него икад”.²⁹ На истом састанку усаглашено је да Република Србија буде председавајући у ОЦЕС-у за наредни шестомесечни период, почев од 1. јануара 2023. године.³⁰

Закључна разматрања

Тридесет година за једну међународну организацију свакако представља извесну зрелост, јер се у том периоду трансформисала од регионалне иницијативе ка пуноправној међувладиној организацији са свим потребним органима и телима, статутарним правилима и Секретаријатом који подржава њен рад. После три деценије, по свему

²⁸ International Centre for Black Sea Studies, *12th International Black Sea Symposium 30 Years of Black Sea Economic Cooperation 30 Years of Black Sea Economic Cooperation*, https://icbss.org/wp-content/uploads/2022/11/PR_ICBSS_12IBSS_FINAL.pdf, 18.12.2022.

²⁹ Република Србија Министарство спољних послова, *Обраћање првог потпредседника Владе и министра спољних послова Ивице Дачића на 45. састанку Савета министара спољних послова држава чланица Организације за црноморску економску сарадњу (BSEC)*, <https://www.mfa.gov.rs/mediji/vesti/obracanje-prvog-potpredsednika-vlade-i-ministra-spoljnih-poslova-ivice-dacica-na-45-sastanku-saveta-ministara-spoljnih-poslova-drzava-clanica>, 23.12.2022.

³⁰ BSEC Permanent International Secretariat, *Press Release on the Forty-Fifth Meeting of the Council of Ministers of Foreign Affairs (CMFA)*, <http://core.bsec-organization.org/UploadedFiles/PressReleases/20221221-45th-cmfa-h0epqiqc.pdf>, 22.12.2022.

судећи успешног рада, у бољем смо положају да анализирамо и уочимо њене добре стране, али и проблеме у раду које би требало да се кроз процес реформе отклоне. Поред осталог, ОЦЕС је у том периоду, због новог развоја ситуације, морала да напусти иницијалну идеју о томе да буде регионална платформа за дијалог и економску сарадњу, нека врста зоне „слободне трговине“. Када се то, после извесног времена, није могло остварити, један број земаља чланица био је свакако разочаран, те је можда изгубио почетни елан, а можда и поверење у могућности ОЦЕС-а. Било је, међутим, неумитно да се ОЦЕС прилагоди новим односима снага који су настали у самом региону, а и шире. Упркос свему, сматрамо да је ова регионална организација издржала пробу времена и да је до сада, са мање или више успеха, превазилазила многе изазове и тешкоће. Најважнија карактеристика ОЦЕС-а, све време, била је њена отвореност према другим ентитетима, спремност да се повеже и сарађује, како са државама тако и са другим међународним и регионалним организацијама и институцијама ван региона, како би што успешније остварила своју мисију. То је врло добро, пред крај свог мандата, истакао и генерални секретар организације – амбасадор Христидес, да је данас „широко признато да ОЦЕС функционише и делује као регионални ентитет који промовише на опипљив начин економску сарадњу међу својим државама чланицама и шире; ОЦЕС је такође и динамички активна, присутна и углавном је цењена због своје улоге на међународној сцени. ОЦЕС формулише или учествује у стварним пројектима који производе опипљиве резултате за њене земље чланице и за регион”.³¹ Због свега тога, у садашњој сложеној политичкој и економској ситуацији, изазваној оружаним сукобом између Русије и Украјине, земље чланице не би смеле да дозволе да рад ОЦЕС-а буде блокиран. Напротив, иако у мандату ове организације није предвиђено да се бави политичким питањима, она може да послужи као корисна платформа за дијалог за јачање поверења међу својим државама чланицама. Само би било потребно да се сви врате изворним принципима и циљевима ОЦЕС-а, зацртаним у њеној Повељи, на основу које су се државе чланице обавезале да делују „у духу пријатељства и добросуседства и ојачају узајамно поштовање и поверење, дијалог и сарадњу (...), и да даље развијају и диверсификују билатералну и мултилатералну сарадњу на бази принципа и правила међународног права”.³² Значајан геостратешки положај ширег црноморског региона као природног „моста” између Европе и Азије, што укључује Црно море, мореузе, као

³¹ Michael B. Christides, “How to Increase the Effectiveness of Regional Organizations?”, op. cit., 9.

³² BSEC, *Article 3 of the Charter*, <http://www.bsec-organization.org/UploadedDocuments/StatutoryDocumentsAgreements/CHARTERFourthEdition7July.pdf>, 25.12.2022, 1.

и реку Дунав, има у садашњој ситуацији још већи значај него раније, не само за сам регион већ и за велики део Европе. Реч је о главном коридору, не само за друмски, железнички и поморски саобраћај већ и за пренос енергије (нафта, гас, електрична струја). С обзиром на то да је у садашњој ситуацији питање безбедног и непрекинутог снабдевања енергентима постало најважније за функционисање економија, пре свега у европским земљама, ОЦЕС би требало да пронађе начин како да буде од помоћи у овој кризној ситуацији. Сматрамо да би могао да буде и добра платформа за договоре о очувању слободе пловидбе Црним морем, пре свега, због достављања хране, посебно најугроженијим земљама. Будући да се очекује да ће се рад ОЦЕС-а и у наредном периоду одвијати у сложеним околностима, неопходно је да све државе чланице уложе максималан напор како би се у овој кризној ситуацији избегло заоштравање и погрешни кораци који би могли да спрече ову регионалну организацију да остане доследна својим начелима и циљевима. То би у даљем току омогућило да се створе услови за наставак рада на реформи ОЦЕС-а и побољшању одредаба њених статутарних докумената како би се што боље одговорило савременим изазовима, а што и даље остаје један од главних и приоритета задатака организације. Као председавајућа ОЦЕС-а у првих шест месеци 2023. године, Република Србија ће, и у овој сложеној констелацији међународних односа, дати свој значајан допринос васпостављању поверења у циљеве ОЦЕС-а и јачању њене улоге, као што је то и раније чинила приликом председавања на високом нивоу. Уједно, њено председавање ОЦЕС-ом представљаће, сасвим сигурно, и признање њеној неутралној међународној позицији која може допринети унапређењу и оптимизацији њеног положаја у савременој међународној заједници.

Библиографија

“Declaration of the 25th Anniversary Summit of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation”, BSEC, Istanbul, 22 May 2017.

European Commission, *Informal annual meeting of BSEC Organization with the COEST Working Party of the EU Council of Ministers*, https://research-and-innovation.ec.europa.eu/news/all-research-and-innovation-news/informal-annual-meeting-bsec-organisation-coest-working-party-eu-council-ministers-2022-02-08_en, 25.12.2022.

International Centre for Black Sea Studies, *12th International Black Sea Symposium 30 Years of Black Sea Economic Cooperation 30 Years of Black Sea Economic Cooperation*, https://icbss.org/wp-content/uploads/2022/11/PR_ICBSS_12IBSS_FINAL.pdf, 18.12.2022.

- Јефтић, Невенка, „Геополитика Црноморског региона”, *Међународни проблеми*, vol. 59, бр. 2–3, 2007.
- Organization of the Black Sea Economic Cooperation, *Article 3 of the Charter*, <http://www.bsec-organization.org/UploadedDocuments/Statutory DocumentsAgreements/CHARTERFourthEdition7July.pdf>, 25.12.2022.
- Organization of the Black Sea Economic Cooperation, *Black Sea Economic Cooperation (BSEC)*, <http://www.bsec-organization.org/>, 22.12.2022
- Organization of the Black Sea Economic Cooperation, *BSEC Economic Agenda – Towards an Enhanced BSEC Partnership*, <http://www.bsec-organization.org/UploadedDocuments/BsecAtAGlance/Economic%20Agenda%2026th%20CMFA%20Belgrade.pdf>, 22.12.2022.
- Organization of the Black Sea Economic Cooperation, *Declarations of the Organization for Black Sea Economic Cooperation*, <http://www.bsec-organization.org/bsec-at-glance>, 22.12.2022.
- Organization of the Black Sea Economic Cooperation, *Partners*, <http://www.bsec-organization.org/partners>, 22.12.2022.
- Organization of the Black Sea Economic Cooperation, *Point Of Reference For Regional Cooperation And Understanding*, http://www.bsec-organization.org/UploadedDocuments/BsecAtAGlance/Brochure%202022_06.pdf?v=08062022103555, 22.12.2022.
- Organization of the Black Sea Economic Cooperation Permanent International Secretariat, *Press-release on the 16th Coordinating Meeting of Regional Organizations*, <http://core.bsec-organization.org/UploadedFiles/PressReleases/20221208-regional-coordination-meeting-uzy2351r.pdf>, 25.12.2022.
- Organization of the Black Sea Economic Cooperation Permanent International Secretariat, *Press-release of the BSEC PERMIS on the consultations with the European Institutions*, <http://core.bsec-organization.org/UploadedFiles/PressReleases/20220126-28-consultations-with-the-european-institutions-ydqdj4qr.pdf>, 25.12.2022.
- Organization of the Black Sea Economic Cooperation Permanent International Secretariat, *Press Release on the Forty-Fifth Meeting of the Council of Ministers of Foreign Affairs (CMFA)*, <http://core.bsec-organization.org/UploadedFiles/PressReleases/20221221-45th-cmfa-h0epqic.pdf>, 22.12.2022.
- Organization of the Black Sea Economic Cooperation, *Project Development Fund*, <http://www.bsec-organization.org/development-fund>, 22.12.2022.
- Organization of the Black Sea Economic Cooperation, *The Black Sea Project Promotion Facility*, <http://www.bsec-organization.org/promotion-facility>, 22.12.2022.

- Organization of the Black Sea Economic Cooperation, *The 30th Anniversary of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation*, <http://www.bsec-organization.org/news/68382the-30th-bsec-anniversary>, 7.12.2022.
- Република Србија Министарство спољних послова, *Обраћање првог потпредседника Владе и министра спољних послова Ивице Дачића на 45. састанку Савета министара спољних послова држава чланица Организације за црноморску економску сарадњу (BSEC)*, <https://www.mfa.gov.rs/mediji/vesti/obracanje-prvog-potpredsednika-vlade-i-ministra-spoljnih-poslova-ivice-dacica-na-45-sastanku-saveta-ministara-spoljnih-poslova-drzava-clanica>, 23.12.2022.
- “Resolution 75/12”, United Nations General Assembly, 23 November 2020.
- “Status of Agreements/MOU by country as of 1 July 2022”, Organization of the Black Sea Economic Cooperation, 1 July 2022.
- Stribis Ioannis, *Decision Making in the BSEC. A Creative Cartography of Governance*, International Center for Black Sea Studies, Athens, 2006.
- “Summit Declaration on Black Sea Economic Cooperation”, Istanbul, 25 June 1992.
- The Black Sea Economic Cooperation Business Council*, <https://www.bsecbc.com/>, 22.12.2022.
- The Black Sea Trade and Development Bank*, <https://www.bstadb.org/>, 22.12.2022.
- “The Bosphorus Statement”, Istanbul, 25 June 1992.
- The Parliamentary Assembly of the Black Sea Economic Cooperation*, <https://www.pabsec.org/>, 22.12.2022.
- The Commission on the Protection of the Black Sea Against Pollution*, <http://www.blacksea-commission.org/>, 22.12.2022.
- “Charter of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation”, Organization for Black Sea Economic Cooperation, Yalta, 5 June 1998.
- Christides, Michael B., *Six Years as the Secretary General of the BSEC PERMIS, Personal thoughts and suggestions by Ambassador*, https://icbss.org/wp-content/uploads/2021/11/Paper-by-Michael-B.-Christides_final_Nov-2021.pdf, 7.12.2022.
- Christides, Michael B., *How to Increase the Effectiveness of Regional Organizations?*, https://avim.org.tr/public/images/uploads/files/Michael%20B_%20Christides.pdf, 25.12.2022.